

SIMON WIESENTHAL

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

ΕΠΙΜ. JOSEPH WECHSBERG

ΟΙ ΔΟΛΟΦΟΝΟΙ ΑΝΑΜΕΣΑ ΜΑΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΟΙ ΔΟΛΟΦΟΝΟΙ ΑΝΑΜΕΣΑ ΜΑΣ

Τίτλος πρωτοτύπου: *The Murderers Among Us*

Συγγραφείς: Simon Wiesenthal & Joseph Wechsberg (ed.)

Μετάφραση: Γεωργία Μίχα

Επιμέλεια-Διόρθωση: Σοφία Αλεξάκη

© Paulina & Joeri Kreisberg

First published in Great Britain 1967

© 2021, Εκδόσεις Κυριακός Παπαδόπουλος Α.Ε., για την ελληνική γλώσσα

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμιά διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Κατά τον Ν. 2387/20 (όπως έχει τροποποιηθεί με τον Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975), απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάσωσης και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

Πρώτη έκδοση: Μάιος 2021

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

www.epbooks.gr

Καποδιστρίου 9, 144 52 Μεταμόρφωση Αττικής

τηλ.: 210 2816134, e-mail: info@epbooks.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ

Μασσαλίας 14, 106 80 Αθήνα, τηλ.: 210 3615334

ISBN 978-960-484-673-3

Simon Wiesenthal

ΟΙ ΔΟΛΟΦΟΝΟΙ ΑΝΑΜΕΣΑ ΜΑΣ

Μετάφραση
Γεωργία Μίχα

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ένα προφίλ του Σιμόν Βίζενταλ από τον Γιόζεφ Βέκσμπεργκ	7
--	---

Η ΑΦΗΓΗΣΗ ΤΟΥ ΣΙΜΟΝ ΒΙΖΕΝΤΑΛ

1. Απελευθέρωση.....	56
2. Το μαχαίρι.....	70
3. Τα μυστικά της ΟΝΤΕΣΣΑ.....	89
4. Ο ασύλληπτος Άιχμαν.....	107
5. Άλεξ.....	139
6. Το τρένο αναχωρούσε σε τρία λεπτά.....	149
7. Ο άνθρωπος που συνέλεγε γαλάζια μάτια.....	158
8. Επίλογος στο ημερολόγιο της Άννας Φρανκ.....	179
9. Πέρα από κάθε λογική.....	192
10. Πάνω απ' όλα οι δουλειές.....	199
11. Ο γηραιός βαρόνος δεν μπορούσε να ξεχάσει.....	212
12. Μια νύφη για τον Δρ Μπάμπορ.....	220
13. Η εξόντωση των τσιγγάνων.....	233
14. Η πινακοθήκη των δακρύων.....	237
15. Δύο κεριά.....	244
16. Οι δολοφόνοι της Γαλικίας.....	249
17. Οι τριάντα έξι ενάρετοι.....	263
18. Η άλλη πλευρά του φεγγαριού.....	267
19. Ένα σεντ το σώμα.....	280
20. Σχολείο μαζικής δολοφονίας.....	287
21. Πού είναι ο Μπόρμαν;.....	296
Πρώτο υστερόγραφο.....	312
Δεύτερο υστερόγραφο.....	314
Παράρτημα.....	318
Ευρετήριο.....	323

ΕΝΑ ΠΡΟΦΙΛ ΤΟΥ ΣΙΜΟΝ ΒΙΖΕΝΤΑΛ

από τον Γιόζεφ Βέκσμπεργκ

Έχω ζήσει στη Βιέννη αρκετά χρόνια και δεν ήμουν πολύ καιρό στην πόλη όταν άρχισα να ακούω για τον Σιμόν Βίζενταλ. Το 1960 ο Βίζενταλ χαρακτηριζόταν στα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων στη Βιέννη, αλλά και στον υπόλοιπο κόσμο, ως *der Eichmann-Jäger* (ο κυνηγός του Άιχμαν) επειδή είχε βοηθήσει την ισραηλινή κυβέρνηση να εντοπίσει τα ίχνη του Άντολφ Άιχμαν (Adolf Eichmann), του ιθύνοντος σχεδιαστικού και εκτελεστικού νου της «Τελικής Λύσης του Εβραϊκού Ζητήματος» του Χίτλερ. Ο Βίζενταλ ήρθε ξανά στη δημοσιότητα το 1963, όταν υπέδειξε στους αμήχανους αξιωματούχους της αστυνομίας της Βιέννης ότι το πρώην μέλος της Γκεστάπο που είχε συλλάβει την Άννα Φρανκ στο Άμστερνταμ το 1944 ήταν τώρα έγκριτο μέλος του αστυνομικού σώματος. Πολλοί άλλοι διαβόητοι ναζί είχαν συλληφθεί στη Γερμανία και την Αυστρία, το γνώριζα, χάρη στην επίμονη έρευνα του Βίζενταλ. Ένωσα περιέργεια για τον άνθρωπο αυτόν και το παράδοξο ερευνητικό του γραφείο. Προσωπικά ο Βίζενταλ, όπως έμαθα, είχε καταδιωχθεί από τους ναζί και είχε περάσει από περισσότερα από δώδεκα στρατόπεδα συγκέντρωσης, από τη χώρα καταγωγής του, την Πολωνία, μέχρι την Αυστρία. Κατάφερε να επιζήσει χάρη σε μια σειρά παρ' ολίγον θαυμάτων. Η μητέρα του και οι περισσότεροι συγγενείς του εξοντώθηκαν. Το 1945, μετά την απελευθέρωσή του, προσφέρθηκε να εργαστεί εθελοντικά για τις ένοπλες δυνάμεις των ΗΠΑ, συμβάλλοντας στο έργο της δίωξης εγκληματιών πολέμου στην Αυστρία, και κατόπιν εργάστηκε για το Γραφείο Στρατηγικών Υπηρεσιών των ΗΠΑ και το αμερικανικό Σώμα Αντικατασκοπείας. Το 1947, με πενιχρή εθελοντική βοήθεια, άνοιξε στο Λιντς της Αυστρίας ένα μικρό Κέντρο Τεκμηρίωσης, όπου βοηθούσε τους Εβραίους συμπατριώτες του να βρίσκουν συγγενείς που αγνοούνταν, ενώ άρχισε να εντοπίζει και μερικούς από τους χιλιάδες δολοφόνους ναζί που γνώριζε ότι κυκλοφορούσαν ακόμα ελεύθεροι. Το 1954 η απο-

ναζιστικοποίηση είχε για ένα διάστημα φανεί να πνέει τα λοίσθια στη Γερμανία και την Αυστρία, και ο Βίζενταλ έκλεισε το Κέντρο Τεκμηρίωσης και άρχισε να εργάζεται εθελοντικά για τους πρόσφυγες. Όμως, μέχρι το 1961, μετά τη σύλληψη και καταδίκη του Αιχμαν, το ρεύμα της κοινής γνώμης στις περιοχές που είχαν τεθεί υπό ναζιστική κυριαρχία είχε κατά θαυμαστό τρόπο αλλάξει και πάλι. Τότε ο Βίζενταλ αποφάσισε να ξανανοίξει το Κέντρο του, στη Βιέννη αυτή τη φορά, και να αφιερωθεί μια για πάντα στην προσπάθεια εντοπισμού εκείνων που ενδεχομένως διέφευγαν ακόμα από τη δικαιοσύνη χάρη στη λήξη της ισχύος των νόμων που απέβλεπαν στην τιμωρία τους*.

Καθώς μου είχε ανατεθεί να συνεργαστώ με τον Βίζενταλ γι' αυτό το βιβλίο, του τηλεφώνησα μια μέρα, το καλοκαίρι του 1965, για να του πω να συναντηθούμε στο γραφείο του και να του προτείνω να ανθολογήσω λίγες από τις πιο ασυνήθιστες ιστορίες που βρίσκονταν μεταξύ των εκατοντάδων ασυνήθιστων περιπτώσεων με τις οποίες είχε ασχοληθεί. Η φωνή που άκουσα στο τηλέφωνο ήταν απαλή, ζεστή και φιλική. Ο Βίζενταλ κάνα δυο φορές γέλασε αβίαστα. Στα γερμανικά του διέκρινα προφορές από τις εσχαιές της Αυστροουγγρικής Αυτοκρατορίας, όπου είχα περάσει κι εγώ τα παιδικά μου χρόνια. Ανυπομονούσα να συναντήσω αυτόν τον εξαιρετικά ασυνήθιστο «εκδικητή».

Το Ρούντολφσπλατς, όπου είχε ο Βίζενταλ το γραφείο του, είναι ένα απομονωμένο τετράγωνο με αδιάφορα κτίρια στο Πρώτο Διαμέρισμα της Βιέννης. Το υπ' αριθμόν 7 ήταν νεότερο από τα γειτονικά του κτίρια. Πρέπει να κατασκευάστηκε μετά τον τελευταίο πόλεμο, κάπως βιαστικά ίσως, αφού έφερε σημάδια σχετικά πρόσφατης κατασκευής, αλλά και πρόσφατης φθοράς, και υπήρχε μια νοτισμένη οσμή κονιάματος στη σκάλα. Στον τέταρτο όροφο, μια λευκή πόρτα έφερε μια μικρή, δυσδιάκριτη πινακίδα που έγραφε DOKUMENTATIONSZENTRUM, και κάτω απ' αυτή βρίσκονταν τα γράμματα B.J.V.N. Αυτά, όπως ανακάλυψα, σήμαιναν *Bund Jüdischer Verfolgter des Naziregimes* – Ομοσπονδία Εβραίων Θυμάτων του Ναζιστικού Καθεστώτος. Χτύπησα το κουδούνι και άκουσα βαριά βήματα. Μια αλυσίδα τραβήχτηκε από μέσα και η πόρτα μισάνοιξε. Ένας άντρας με σκούρα μαλλιά στεκόταν στην κάσα της πόρτας, κάνοντάς μου έναν προσεκτικό γρήγορο έλεγχο, σαν φρουρός σε κάποιο άκρως απόρρητο κτίριο. Η ατμόσφαιρα μου θύμισε την περίοδο του πολέμου, τότε που ήμουν πράκτορας του Γραφείου Στρατηγικών Υπηρεσιών. Έδωσα το όνομά μου. Ο άνθρωπος αυτός, προφανώς κάποιος βοηθός του Βίζενταλ, έγνεψε ελαφρά και μου έκανε με μια κίνηση νόημα να μπω. Ήταν δυο μικρά δωμάτια, με

*Βλ. Παράρτημα: Παραγραφή εγκλημάτων

αραινή επίπλωση, με γυμνό τσιμεντένιο πάτωμα, χωρίς χαλιά, με τον στοιχειωδέστερο εξοπλισμό γραφείου: τροχήλατες συρταριέρες, γραφεία, λίγες καρέκλες. Από τα παράθυρα μπορούσα να δω τους πίσω τοίχους άλλων κτιρίων. Ήταν ένα σκοτεινό, μελαγχολικό μέρος. Ένας στενός άσπρος διάδρομος οδηγούσε σε ένα μικρό προσωπικό γραφείο στο βάθος· κι εκεί συνάντησα τον Σιμόν Βίζενταλ.

Έμοιαζε όπως ακριβώς είχε ακουστεί στο τηλέφωνο, φιλικός και χαρωπός, σίγουρα όχι σαν κάποιον που η πλήρης απασχόλησή του είναι να εντοπίζει δολοφόνους. Είναι γεροδεμένος κι έχει ύψος περίπου ένα πενήντα πέντε. Μου είπε ότι, όταν βγήκε από κάποιο στρατόπεδο συγκέντρωσης στο τέλος του πολέμου, το βάρος του είχε φτάσει τα σαράντα τέσσερα κιλά κι έμοιαζε «με σκελετό που έχει λίγο δέρμα πάνω στα κόκαλα». Τώρα το βάρος του είναι σχεδόν το διπλάσιο. Έχει ένα μεγάλο κεφάλι που έχει αρχίσει να κάνει φαλάκρα κι ένα κάπως μακρύ πρόσωπο με πλατύ μέτωπο. Τα μάτια του είναι στοχαστικά και, όπως σύντομα ανακάλυψα, μπορούν να γίνουν διαπεραστικά. Με το μικρό μουστάκι του και την τάση του να παίρνει κιλά, θα μπορούσε να είναι ένας ευκατάστατος έμπορος, όπως ήταν ο πατέρας του, ή ένας επιτυχημένος αρχιτέκτονας, αυτό δηλαδή που ήταν πριν από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Ο Βίζενταλ (έτσι προφέρεται το όνομά του, με τον τόνο στην πρώτη συλλαβή) δίνει την εντύπωση ότι είναι πολύ ήρεμος άνθρωπος, μέχρι να ανακαλύψει κάποιος ότι η ηρεμία κρύβει μια πειθαρχημένη ένταση και πολύ καταπιεσμένο συναίσθημα. Τον διακρίνει μια εσωτερική ανησυχία που επηρεάζει όποιον τον κοιτάζει. Πηγαίνονται πάνω κάτω στο δωμάτιο με ασταθή βηματισμό, σαν ναύτης στη θάλασσα. Δίνει την εντύπωση πως κουβαλά βαρύ φορτίο στις πλάτες του. Μπορεί να είναι ευγενικός, σιωπηλός ακροατής, όταν όμως αρχίζει να μιλά και να νιώθει συναισθηματική φόρτιση –σχεδόν πάντα δηλαδή– υπογραμμίζει τις προτάσεις με πλατιές κινήσεις των χεριών του και τα μάτια του λάμπουν με υπνωτιστική δύναμη. Οι εγκληματίες πολέμου και οι εισαγγελείς, οι υπουργοί της κυβέρνησης και οι ερευνητές έχουν μάθει ότι δεν είναι εύκολο να διαφωνήσουν με τον Βίζενταλ. Συνδυάζει πειθώ, οξεία αίσθηση λογικής, αλλά και την ταλμουδική σπιρτάδα των προγόνων του κατά έναν τρόπο που πολλοί άνθρωποι βρίσκουν ακαταμάχητο. Μια φορά, μου διηγήθηκε, ένας εξέχων Γερμανός εισαγγελέας τού είπε: «Με ξεγέλασες για πολύ καιρό, Βίζενταλ. Δείχνεις τόσο ακίνδυνος». Ο Βίζενταλ γέλασε, εξηγώντας πως η ακίνδυνη εμφάνισή του αποδείχτηκε εξαιρετικά χρήσιμη κατά τη δίωξη επικίνδυνων εγκληματιών.

Οι φίλοι του Βίζενταλ τον θεωρούν έναν ασυμβίβαστο βιβλικό προφήτη της σύγχρονης εποχής. Η ζωή ενός προφήτη δεν είναι ποτέ εύκολη. Ο Βίζενταλ κυκλοφορεί απευθύνοντας στους ανθρώπους αντιδημοφιλείς προειδοποιήσεις και λέγοντάς τους δυσάρεστες αλήθειες. Στη σχέση του με πολλούς ανθρώπους παρεμβάλλονται συχνά

εμπόδια επειδή τους θυμίζει υπερβολικά πολύ το παρελθόν. Είναι κάτι σαν σύμβολο – και οι άνθρωποι νιώθουν άβολα παρουσία συμβόλων. Ο Μπρούνο Μάρεκ (Bruno Marek), ο δήμαρχος της Βιέννης, του είπε πρόσφατα: «Χερ Βίζενταλ, μερικές φορές μάς κάνετε τη ζωή πολύ δύσκολη, όμως σας χρειαζόμαστε· είστε η φωνή της συνείδησής μας όσον αφορά τους Εβραίους». Φαίνεται πως ο Βίζενταλ είναι σχεδόν όλων η συνείδηση. Οι Εβραίοι που δεν υπέφεραν προσωπικά από το ναζιστικό καθεστώς –είτε επειδή έμεναν μακριά είτε επειδή ήταν αρκετά τυχεροί και απομακρύνθηκαν εγκαίρως– νιώθουν ένα μικρό δέος όταν τον συναντούν πρώτη φορά. Πολλοί τον κοιτάζουν με ένα μείγμα θαυμασμού και σύγχυσης.

«Όταν μιλάει ο Βίζενταλ, είναι λες κι ένα κρύο ρεύμα διαπερνά το δωμάτιο» λέει ένας Εβραίος που γνωρίζω. «Δεν ήξερα ότι υπάρχουν τέτοιοι άνθρωποι εκτός Παλαιάς Διαθήκης. Είναι αυτός που παρατηρεί και προειδοποιεί· κι έχει τόσο συχνά δίκιο που κανείς δεν τολμά να τον αγνοήσει».

Το προσωπικό γραφείο του Βίζενταλ είχε την ίδια σπαρτιατική ατμόσφαιρα που είχα παρατηρήσει και έξω από αυτό· ένα μεγάλο γραφείο καλυμμένο με χαρτιά, δυο καρέκλες, ένας παλιός, κακόγουστος καναπές. Ο πίσω τοίχος ήταν καλυμμένος με ράφια για βιβλία. Ο Βίζενταλ έχει μία από τις καλύτερες συλλογές βιβλίων για την ιστορία, την οργάνωση και τις δραστηριότητες των Ες Ες (S.S.) του Χάινριχ Χίμλερ (Heinrich Himmler)*. Τα Ες Ες με τις μαύρες στολές και τις μαύρες μπότες, που είχαν αρχικά δημιουργηθεί ως ειδική φρουρά για την προστασία του Άντολφ Χίτλερ (Adolf Hitler), του Χίμλερ και άλλων ηγετικών στελεχών των ναζί (το S.S. είναι συντομογραφία του *Schutzstaffel*, που σημαίνει Φρουροί Ασφαλείας), έγιναν η ελίτ των ναζί μετά την αιματηρή εκκαθάριση, το 1934, της οργάνωσης Ες Α (S.A. ή *Sturmabteilung*, Τάγματα Εφόδου) με την καφέ περιβολή, του Ερνστ Ρεμ (Ernst Röhm). Τα Ες Ες έγιναν σύμβολο του τρόμου, ένα καθεστώς μέσα στο ίδιο το ναζιστικό καθεστώς, μια προνομιούχος ομάδα με μοχθηρή δύναμη. Δημιούργησαν την Γκεστάπο (*Gestapo*, *Geheime Staatspolizei*, τη Μυστική Κρατική Αστυνομία) και αργότερα αστυνόμευαν τα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Τα Ες Ες ήταν το εκτελεστικό όργανο του θανάτου. Όλοι οι φρουροί των στρατοπέδων συγκέντρωσης ήταν μέλη των Ες Ες· η διοίκηση των στρατοπέδων υπαγόταν στο Οικονομικό τους Τμήμα: σε κάθε περιοχή της χιτλερικής Ευρώπης υπήρχε κι ένας στρατηγός των Ες Ες που ήταν επικεφαλής όλων των στρατοπέδων. Ο Βίζενταλ σπανίως ασχολείται με εγκλήματα που διέπραξαν στρατιώτες ή μέλη του Κόμματος. Όλοι σχεδόν οι «πελάτες» του, όπως ονομάζει τους εγκληματίες ναζί, είναι πρώην μέλη των Ες Ες. Η οργάνωση αυτή ήταν υπεύθυνη για τον θάνατο τουλάχισ-

*Βλ. Παράρτημα: Ες Ες και Ες Α

στον έντεκα εκατομμυρίων ανθρώπων, κυρίως αθώων, άμαχων αντρών, γυναικών και παιδιών: έξι εκατομμυρίων Εβραίων, πέντε εκατομμυρίων Γιουγκοσλάβων, Ρώσων, Πολωνών, Τσέχων, Ολλανδών και Γάλλων, μεταξύ άλλων.

Ο Βίξενταλ κάνει μια σημαντική διάκριση μεταξύ «εγκλημάτων πολέμου» και «εγκλημάτων των ναζί (ή των Ες Ες)». Εν καιρώ πολέμου οι πολιτισμένοι άνθρωποι κάνουν πράγματα που κανονικά δεν θα έκαναν ποτέ. Ο πόλεμος όμως δεν μπορεί να δικαιολογήσει την εσκεμμένη δολοφονία εκατομμυρίων αθώων πολιτών. Ο Βίξενταλ δεν ασχολείται με «συνηθισμένα» εγκλήματα πολέμου. Επισημαίνει ότι πολλά εγκλήματα των ναζί έγιναν την περίοδο μεταξύ 1933 και 1939, δηλαδή πριν από την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Τα περισσότερα έγγραφα στο αρχείο του Βίξενταλ και σχεδόν όλα τα έγγραφα και οι αναφορές αφορούν τραγωδίες που οι περισσότεροι άνθρωποι θα ήθελαν μετά χαράς να ξεχάσουν. Η διαρκής ενασχόληση του Βίξενταλ με τον τρόπο δεν τον έχει αποκαρδιώσει ούτε τον έχει κάνει ανάλητο. Η δύναμή του, ίσως μαζί και η αδυναμία του, είναι ακριβώς το ότι τα αρχεία του δεν είναι «υποθέσεις» αλλά ανθρώπινα όντα. Δεν έχει γίνει γραφειοκράτης· συχνά υποφέρει μαζί με τα θύματά του. Ένα γράμμα ή η μαρτυρία κάποιου μπορεί να φέρει ξαφνικά στη μνήμη του ένα άτομο που δεν ζει πια ή ένα προσωπικό του βίωμα και τότε αρχίζει να κλαίει. Κάτι τέτοιες στιγμές ξαναζεί τη δική του τραγωδία. Ένα από τα πιο μεγάλα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο Βίξενταλ είναι ότι πολλές από τις προσωπικές του εμπειρίες και κάποιες λεπτομέρειες των υποθέσεων που χειρίζεται δοκιμάζουν την ευπιστία των ανθρώπων. Πρέπει να κάνει το απίστευτο πιστευτό στους αξιωματούχους, τους εισαγγελείς και τους δικαστές, παρέχοντάς τους καρτερικά γεγονότα και αριθμούς.

Λίγα λεπτά αφότου είχα μπει στο γραφείο του Βίξενταλ, χτύπησε το τηλέφωνο. Εκείνος άκουσε, είπε «Νέα Υόρκη» και ξέχασε μεριάς την παρουσία μου. Η φωνή στην άλλη άκρη της γραμμής ακουγόταν πολύ ταραγμένη. Ο Βίξενταλ πήρε δυο φορές βαθιά αναπνοή, σαν να ήθελε να διακόψει τον καλούντα, μετά όμως κούνησε το κεφάλι του και συνέχισε να ακούει.

«Όχι, όχι, όχι!» είπε τελικά. «Ακόμα κι αν βρίσκαμε αυτόν τον άντρα, θα χρειαζόμασταν έγγραφα, ή τουλάχιστον τη μαρτυρία δύο ατόμων. Θα πρέπει να θυμούνται επακριβώς τι συνέβη πριν από περισσότερα από είκοσι χρόνια... Ναι, ημερομηνίες και ονόματα και λεπτομερείς περιγραφές. Αποδείξεις». Άκουσε για λίγο και αναστέναξε. «Δεν έχετε κάνει απολύτως τίποτα εδώ και είκοσι χρόνια και θέλετε τώρα να κάνω θαύματα». Ο Βίξενταλ ακούμπησε έπειτα από λίγα λεπτά το ακουστικό στη θέση του εξουθενωμένος. Κάθισε για λίγο ακίνητος, καλύπτοντας το πρόσωπό του με τα χέρια του.

«Αυτός ο άνθρωπος και ο αδελφός του είδαν τον πατέρα τους να δολοφονείται στο Άουσβιτς μια μέρα του 1943. Εκείνοι επέζησαν, μετανάστευσαν στις Ηνωμένες Πολιτείες, προσπάθησαν να μη σκέφτονται το παρελθόν. Δούλεψαν σκληρά και πέτυχαν. Τώρα, ύστερα απ' όλα αυτά τα χρόνια, αρχίζουν να επιστρέφουν οι αναμνήσεις. Βλέπει τον πατέρα του στους εφιάλτες του και ξυπνά μέσα στη νύχτα. Βασανίζεται από αίσθημα ενοχής. Καθώς περνά ο καιρός, οι αναμνήσεις γίνονται πιο έντονες, πιο οδυνηρές. Συμβουλευτήκη γιατρό, ο οποίος δεν μπόρεσε να τον βοηθήσει. Μετά διάβασε για το έργο μου και τώρα μου τηλεφωνεί από τη Νέα Υόρκη και μου ζητά να βρω τον άνθρωπο που σκότωσε τον πατέρα του! Το μόνο που γνωρίζει είναι το μικρό όνομα του ανθρώπου των Ες Ες (Χανς) και πώς ήταν εμφανισιακά. Μόνο αυτός και ο αδελφός του είδαν πώς διαπράχθηκε το έγκλημα. Από τότε έχουν περάσει είκοσι τρία χρόνια. Του εξήγησα ότι στο Άουσβιτς δούλευαν τουλάχιστον έξι χιλιάδες άντρες των Ες Ες, ως φρουροί, τεχνικό προσωπικό στους θαλάμους αερίων και στα κρεματόρια, γιατροί και διοικητικοί. Μόνο εννιακόσιοι από αυτούς είναι γνωστοί με το όνομά τους. Όπως είναι φυσικό, οι φρουροί των Ες Ες δεν συστήνονταν επισήμως στα θύματά τους. Το ένα τρίτο από αυτούς τους εννιακόσιους που γνωρίζουμε παραδόθηκε στις πολωνικές Αρχές. Από τους εξακόσιους που υπολείπονται, οι μισοί περίπου μας είναι γνωστοί, με διευθύνσεις. Τα ονόματα και οι διευθύνσεις είναι στους φακέλους μου. Ακόμα όμως κι αν υποθέσουμε ότι θα μπορούσαμε να βρούμε τον συγκεκριμένο άνθρωπο, απαιτούνται περισσότερα στοιχεία από τη μαρτυρία των δύο αδελφών για να έχουμε μια γερή υπόθεση στα χέρια μας. Πολλοί εγκληματίες ναζι έχουν απαλλαγεί από τις κατηγορίες, και οι εισαγγελείς στη Γερμανία και την Αυστρία διστάζουν να απαγγείλουν κατηγορητήριο αν δεν θεωρούν πως έχουν επαρκή αποδεικτικά στοιχεία για να πείσουν έναν δικαστή που ενδέχεται να συμπαθεί τον ναζι που κατηγορείται».

Ρώτησα τον Βίζενταλ τι τον ώθησε να αρχίσει την καταδίωξη εγκληματιών ναζι.

Εκείνος αναστέναξε, σηκώθηκε από το γραφείο του κι άρχισε να περπατά πάνω κάτω, κοιτάζοντας το πάτωμα. «Μου έχουν κάνει πολλοί άνθρωποι τη συγκεκριμένη ερώτηση» είπε. «Οι φίλοι μου λένε: “Γιατί βασανίζεις τον εαυτό σου μ' αυτά τα πράγματα;”. Όσοι δεν είναι φίλοι μου το θέτουν πιο περιεκτικά: “Είναι ανάγκη να σκαλίζεις το παρελθόν, σωρεύοντας νέο μίσος πάνω στο παλιό;”. Γιατί δεν επιστρέφω στο επάγγελμα που έκανα πριν από τον πόλεμο, να χτίζω σπίτια; Θα μπορούσα να πάω στην Αμερική, να έχω μια φυσιολογική ζωή και να βγάλω χρήματα». Σήκωσε τους ώμους. «Δεν ωφελεί. Αυτό το κάνω επειδή *πρέπει* να το κάνω. Το κίνητρό μου δεν είναι κάποιο αίσθημα εκδίκησης. Ίσως για λίγο να ήταν, στην αρχή. Με το τέλος του πολέμου, όταν απελευθερώθηκα ύστερα από σχεδόν τέσσερα χρόνια σε παρα-

πάνω από δέκα στρατόπεδα συγκέντρωσης, μου είχε μείνει ελάχιστη φυσική αντοχή αλλά και πολύ ισχυρή επιθυμία για εκδίκηση. Είχα χάσει όλη μου την οικογένεια. Τη μητέρα μου την πήραν μπροστά στα μάτια μου. Νόμιζα ότι η γυναίκα μου είχε πεθάνει. Δεν είχα κανέναν να ζήσω για χάρη του.

»Οι περισσότεροι κρατούμενοι σε στρατόπεδα συγκέντρωσης που είχαν απελευθερωθεί αντέδρασαν διαφορετικά. Ήθελαν να ξεχάσουν για να μπορέσουν να ξαναζήσουν. Περιέβαλαν τον εαυτό τους με ένα προστατευτικό καβούκι, προσπαθώντας σκληρά να μη σκέφτονται τι είχε συμβεί.

»Προτού ακόμα να βρω τον χρόνο να σκεφτώ καλά τα πράγματα, συνειδητοποίησα ότι *δεν πρέπει να ξεχάσουμε*. Αν ξεχάσουμε όλοι μας, τότε μπορεί να συμβεί ξανά το ίδιο, σε είκοσι ή πενήντα ή εκατό χρόνια. Μου λένε ότι οι άνθρωποι στη Γερμανία και την Αυστρία δεν θέλουν να ακούνε “γι’ αυτά τα πράγματα”. Σωστά. Οι δημοσκοπήσεις όμως αποδεικνύουν ότι υπάρχει αντίστροφη σχέση ανάμεσα στη δίωξη των ναζιστικών εγκλημάτων και την άνοδο του νεοναζισμού. Όσο περισσότερες οι δίκες τόσο ασθενέστερη η αναβίωση του ναζισμού. Η δίκη του Άντολφ Άιχμαν το 1964 στην Ιερουσαλήμ υπήρξε το μεγαλύτερο πρόσκομμα στην ανάπτυξη του νεοναζιστικού κινήματος στη Γερμανία και την Αυστρία. Εκατομμύρια άνθρωποι που δεν ήξεραν –ή δεν ήθελαν να ξέρουν– την αλήθεια άκουσαν τα γεγονότα πρώτη φορά. Σήμερα κανένας εδώ δεν μπορεί να πει ότι δεν ήξερε “γι’ αυτά τα πράγματα”. Εάν κάποιος εξακολουθεί να συμμαρξίζεται τους εγκληματίες, τότε θέτει αδιαμφισβήτητα τον εαυτό του στην πλευρά του κακού. Σε πολλούς ανθρώπους δεν αρέσει να κάνουν κάτι τέτοιο».

Όταν τέλειωσε ο πόλεμος, συνέχισε ο Βίζενταλ, τον κόσμο τον έβλεπε να αποτελείται μόνο από δύο είδη ανθρώπων: τα λευκά θύματα και τους μαύρους δολοφόνους. Αυτή όμως η φάση του άσπρου και του μαύρου δεν κράτησε πολύ. Τον πλησίασαν αρκετές ομάδες που ήθελαν να συστήσουν συμμορίες οι οποίες θα έπιαναν και θα εκτελούσαν τους πρώην βασανιστές τους. Εκείνος εξέφρασε την έντονη αντίθεσή του. Τους είπε ότι οι Εβραίοι δεν πρέπει να πολεμήσουν τους ναζί χρησιμοποιώντας τις ίδιες ανήθικες μεθόδους. Οι ναζί είχαν τις πρώιμες μυστικές ομάδες *Feme* που ήταν αφιερωμένες στη βία και την εκδίκηση. Οι Εβραίοι, τόνιζε ο Βίζενταλ, δεν πρέπει να πέσουν σε αυτό το επίπεδο.

Γνώριζε πως δεν θα μπορούσε ποτέ να υπάρξει «εκδίκηση» για τα εγκλήματα των ναζί. Δεν μπορούσε να υπάρξει εξιλέωση γι’ αυτά, ακόμα και χίλια χρόνια να περάσουν. Ακόμα κι αν όλοι οι εγκληματίες ναζί που είχαν μείνει ατιμώρητοι οδηγούνταν σε δίκη, πράγμα απίθανο, κάτι τέτοιο δεν θα μπορούσε ούτε κατά διάνοια να αντισταθμίσει το μέγεθος των εγκλημάτων τους. Έντεκα εκατομμύρια νεκροί –

μεταξύ αυτών και ένα εκατομμύριο παιδιά. Πώς θα μπορούσε να αντισταθμίσει ποτέ η εγκόσμια δικαιοσύνη τη δολοφονία ενός εκατομμυρίου παιδιών;

Υπάρχει όμως κάτι που *μπορούσε* να γίνει· και τότε, από τα ξαγρυπνα βράδια του Βίτzenταλ, άρχισε να αναδύεται λίγο λίγο η ιδέα. Μπορούσε τουλάχιστον να επιχειρήσει να δημιουργήσει ένα συμβολικό μνημείο για τους νεκρούς και να απευθύνει ίσως μια προειδοποίηση για τον κίνδυνο μελλοντικών υπερβολών. Προφανώς, η αυστηρή ανάληψη ευθυνών ήταν αδύνατη. Τι νόημα είχε να πάει ένας ναζί που είχε σκοτώσει χιλιάδες ανθρώπους δύο χρόνια στη φυλακή – είκοσι λεπτά δηλαδή για κάθε φόνο; Το σημαντικό ήταν να προληφθεί η διάπραξη μαζικών δολοφονιών στο μέλλον.

Τους πρώτους μήνες μετά τον πόλεμο ο Βίτzenταλ έτρεφε ακόμα την ελπίδα ότι ίσως είχαν επιζήσει πολλοί άνθρωποι από το ολοκαύτωμα. Ίσως είχαν δραπετεύσει, κρύβονταν σε δάση, είχαν αλλάξει το όνομά τους, είχαν εξαφανιστεί στη Ρωσία. Λίγο λίγο άρχισε να θλίβεται η ψυχή του από το μέγεθος της αποκάλυψης. Του έγινε τρομακτικά ξεκάθαρο ότι αυτό που οι ναζί είχαν ονομάσει «Τελική Λύση του εβραϊκού ζητήματος» είχε οδηγήσει στην εξολόθρευση όχι δεκάδων χιλιάδων, όχι εκατοντάδων χιλιάδων, αλλά εκατομμυρίων αθώων ανθρώπων. Μέχρι να φτάσει όμως ο καιρός που έμαθε την αλήθεια, το μίσος στην καρδιά του είχε εκλείψει. Στις αρχές του 1946 ένας ομπερστουρμφίρερ* ονόματι Μπεκ (Beck) –ο Βίτzenταλ δεν γνωρίζει το μικρό του όνομα– βρισκόταν υπό αμερικανική κράτηση στο Νταχάου. Ο Βίτzenταλ έμαθε ότι ο Μπεκ ήταν η εξαίρεση, ένας έντιμος άντρας των Ες Ες που είχε αρνηθεί να βασανίσει ή να θανατώσει τους κρατούμενους του. Για τον λόγο αυτό είχε τιμωρηθεί από τους ανωτέρους του με φυλακή και απομόνωση. Ο Βίτzenταλ εντόπισε τρεις Εβραίους μάρτυρες και πήγαν όλοι μαζί στο Νταχάου. Εκείνοι κατέθεσαν ότι ο Μπεκ δεν είχε διαπράξει εγκληματικές πράξεις· κι έτσι, αφέθηκε ελεύθερος. Αργότερα ο Βίτzenταλ ανακάλυψε ότι ένας άλλος πρώην ναζί ονόματι Βέρνερ Σμιτ (Werner Schmidt) είχε απολυθεί από μια δουλειά στην πόλη Χάλε της Γερμανίας, όταν έγινε γνωστό ότι ήταν μέλος του Κόμματος. Ο Σμιτ είχε βοηθήσει τον Βίτzenταλ στο γκέτο του Λβοβ στην Πολωνία. Του είχε φέρει φαγητό και τον είχε προειδοποιήσει για την επακόλουθη ακρόαση της Γκεστάπο. Ο Βίτzenταλ τηλεφώνησε στη Χάλε, αποκατέστησε το όνομα του Σμιτ και τον βοήθησε να επιστρέψει στην εργασία του.

«Άνθρωποι όπως ο Μπεκ και ο Σμιτ ήταν για μένα η ζωντανή απόδειξη ότι ένας άνθρωπος μπορούσε να επιστρέψει από τον πόλεμο φορώντας λευκό γιλέκο» συνέχισε ο Βίτzenταλ. (Στη γερμανική γλώσσα το *weisse Weste*, το λευκό γιλέκο, είναι το σύμβολο της αθωότητας.) «Δυστυχώς, σε κάθε άτομο που φορούσε λευκό γιλέκο

*Βλ. Παράρτημα: Στρατιωτικοί βαθμοί των Ες Ες

αντιστοιχούσαν πολλά που δεν ήταν υποχρεωμένα να διαπράξουν εγκλήματα αλλά προθυμοποιήθηκαν να εκτελέσουν και να βασανίσουν. Σιγά σιγά έμαθα ότι ανάμεσα στο άσπρο και το μαύρο υπάρχουν πολλές αποχρώσεις του γκρι: γκρι ποντικί, γκρι περλέ, απαλό γκριζο. Υπήρχαν επίσης πολλές αποχρώσεις του λευκού. Τα θύματα δεν ήταν ούτε αυτά πάντα αθώα. Σε ένα στρατόπεδομίλησα με έναν έμπιστο Εβραίο που είχε προνομιακή μεταχείριση, ο οποίος είχε σώσει τη ζωή του συμμετέχοντας στην εκτέλεση ενός άλλου Εβραίου. Ο διαβολικός άντρας των Ες Ες τού είχε πει πως θα ζούσε ή εκείνος ή ο άλλος. Ο κρατούμενος υπερασπίστηκε τον εαυτό του λέγοντας πως, αν δεν είχε πυροβολήσει εκείνος τον Εβραίο, θα το είχε κάνει κάποιος άλλος· και θα είχε πεθάνει και ο ίδιος. Δεν το δέχομαι αυτό: Ο φόνος είναι φόνος, ανεξάρτητα από το ποιος τον διαπράττει. Δωσίλογοι υπάρχουν σε κάθε έθνος. Είχαμε κι εμείς οι Εβραίοι τους δικούς μας· ήταν ίσως λιγότεροι σε σχέση με άλλους λαούς, δεν είμαστε όμως όλοι άγγελοι. Αυτή ήταν μια συνήθης διαβολική τακτική των Ες Ες: να εξαναγκάζουν Εβραίους να σκοτώσουν τους ίδιους τους συμπατριώτες τους».

Ο Βίζενταλ θυμάται συχνά την πρώτη του βόλτα ως ελεύθερος άνθρωπος στον έξω κόσμο, αφότου είχε ζήσει επί τέσσερα χρόνια πίσω από φράχτες με συρματοπλέγματα. Ήταν τον Μάιο του 1945, περίπου δέκα μέρες μετά την απελευθέρωση του από το στρατόπεδο συγκέντρωσης Μάουτχουζεν στην Άνω Αυστρία. Αδύναμος ακόμα και λιγάκι ζαλισμένος από την ασυνήθιστη για εκείνον καταπόνηση, περπάτησε μέχρι το κοντινό χωριό. Οι αγρότες δούλευαν στα χωράφια, τα παιδιά έπαιζαν, τα πουλιά κελαηδούσαν. Σε απόσταση μικρότερη του ενάμισι χιλιομέτρου από τους θαλάμους αερίων ή υπαιθρος έμοιαζε με βουκολικό τόπο γαλήνιο και ειδυλλιακό. Οι άνθρωποι που συνάντησε έριξαν μια γρήγορη ματιά στο σκελετωμένο του πρόσωπο, στα ρούχα που κρέμονταν χαλαρά από τους ώμους του. Δεν έδειξαν ίχνος ούτε περιέργειας ούτε συμπάθειας. Ο Βίζενταλ ένωσε ξαφνικά εξάντληση. Μπήκε σε ένα αγροτόσπιτο και ζήτησε λίγο νερό. Μια γεροδεμένη, καλοταϊσμένη Αυστριακή αγρότισσα του έφερε ένα ποτήρι χυμό σταφυλιού.

«Ήταν άσχημη η κατάσταση εκεί;» τον ρώτησε, δείχνοντας αόριστα προς τη μεριά των χαμηλών γκριζών κτιρίων στο βάθος των αγρών.

«Να χαίρεσαι που δεν είδες το στρατόπεδο από μέσα» είπε ο Βίζενταλ.

«Γιατί να το δω εγώ;» είπε η γυναίκα. «Δεν είμαι Εβραία».

Ο Βίζενταλ το σκεφτόταν αυτό πολύ καιρό. Χρόνια και χρόνια πλύσης εγκεφάλου είχαν πείσει τη γυναίκα ότι πάνω στη Γη υπήρχαν δύο είδη ανθρώπων: αυτοί που ήταν σαν κι εκείνη, που βρίσκονταν εδώ για να ζήσουν, και οι «κατώτερες» φυλές, που βρίσκονταν εδώ για να πεθάνουν. Ο Βίζενταλ σύντομα ανακάλυψε ότι πολλοί άνθρωποι που δεν είχαν κάνει κάτι κακό είχαν επηρεαστεί από τις ναζιστικές θεωρίες.

SIMON WIESENTHAL

ΟΙ ΔΟΛΟΦΟΝΟΙ ΑΝΑΜΕΣΑ ΜΑΣ

Όταν οι Σύμμαχοι απελευθέρωσαν το στρατόπεδο συγκέντρωσης Μάουτχάουζεν, ο Simon Wiesenthal ήταν ανάμεσα στους επιζώντες μέσα σε ένα κτίριο γεμάτο πτώματα. Χάνοντας τη σύζυγο και την οικογένειά του στον πόλεμο και στους θαλάμους αερίων, ο Wiesenthal έβαλε σκοπό της ζωής του να ανακαλύψει και να συλλάβει τους ναζί εγκληματίες πολέμου που είχαν σκορπιστεί και κρύβονταν σε όλο τον κόσμο, προκειμένου να τους οδηγήσει ενώπιον της δικαιοσύνης.

Ο Wiesenthal έμεινε στην ιστορία ως ο άνθρωπος που ανακάλυψε το κρησφύγετο του Adolf Eichmann στη Νότια Αμερική, ως ένας επίμονος, ακαταπόνητος, ίσως υπερβολικά αφοσιωμένος ερευνητής. Τον αποκάλεσαν «εμμονικό εκδικητή» και «ανηλεή κυνηγό» των ναζί, όμως το πορτρέτο του από τον Joseph Wechsberg, δημοσιογράφο του *The New Yorker*, σκιαγραφεί ακριβώς το αντίθετο: έναν συμπονετικό άνθρωπο που δεν δίστασε να θέσει τη ζωή και την ψυχική του υγεία σε κίνδυνο, να θυσιάσει τα πάντα, προκειμένου να προστατέψει τους συνανθρώπους του και να φροντίσει ώστε να αποδοθεί δικαιοσύνη. Και όλα αυτά σε πείσμα των εναπομεινάντων υποστηρικτών των ναζί, κάποιων κυβερνήσεων που δεν έβλεπαν με καλό μάτι την προσπάθειά του, αλλά και του μεγαλύτερου εχθρού στο πέρασμα του χρόνου: της λήθης.

Μια συγκλονιστική ιστορία που μπορεί να διαβάζεται ως αστυνομικό θρίλερ, είναι όμως πολύ περισσότερο από αυτό.

